

Vytváření souboru indikátorů – pro inkluzivní vzdělávání v Evropě

Vytváření souboru indikátorů

– pro inkluzivní vzdělávání v Evropě

Evropská agentura pro rozvoj speciálního vzdělávání

Tato zpráva byla vytvořena v kontextu projektu financovaného evropským programem celoživotního vzdělávání (číslo projektu: 135749-LLP-1-2007-1-DK-COMENIUS-CAM). Za obsah této zprávy zodpovídají výlučně její autoři. Výkonná agentura pro vzdělávání, kulturu a audiovizuální oblast nenesе žádnou zodpovědnost za způsob, jakým jsou informace uvedené v této zprávě využívány.

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

Vydání tohoto dokumentu podpořilo Generálního ředitelství pro vzdělávání a kulturu Evropské komise:
http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_en.html

Tuto zprávu sestavili projektoví manažeři Agentury Mary Kyriazopoulou a Harald Weber na základě příspěvků členů sboru reprezentantů Agentury, jejich národních koordinátorů a nominovaných odborníků v oblasti indikátorů.

Kontaktní informace naleznete v seznamu přispěvatelů na konci tohoto dokumentu.

Části tohoto dokumentu mohou být zveřejněny za podmínky přesného udání zdroje. K citaci použijte následující odkaz: Kyriazopoulou, M., Weber, H. (editors) 2009. *Tvorba skupiny indikátorů – pro inkluzivní vzdělávání v Evropě, Odense, Dánsko*: Evropská agentura pro rozvoj speciálního vzdělávání.

Pro zajištění lepšího přístupu k informacím je tato zpráva k dispozici v elektronické podobě v 21 jazycích. Elektronické verze této zprávy jsou k dispozici na webových stránkách Agentury:

<http://www.european-agency.org/publications/ereports>

Ilustrace na titulní straně: Virginie Mahieu, žákyně speciálního učiliště EESSCF ve Verviers v Belgii.

ISBN: 978-87-92387-72-1 (Elektronická verze)

ISBN: 978-87-92387-52-3 (Tištěná verze)

2009

Evropská agentura pro rozvoj speciálního vzdělávání

Sekretariát
Østre Stationsvej 33
DK-5000 Odense C Denmark
Tel: +45 64 41 00 20
secretariat@european-agency.org

Kancelář v Bruselu
3 Avenue Palmerston
BE-1000 Brussels Belgium
Tel: +32 2 280 33 59
brussels.office@european-agency.org

www.european-agency.org

OBSAH

1. PŘEDMLUVA	5
2. ÚVOD.....	7
3. RÁMEC A VÝCHODISKA	9
4. CÍLE A ZÁMĚRY	11
5. KONCEPTY A DEFINICE.....	13
5.1 Inkluze	13
5.2 Indikátory pro oblast koncepce	14
6. INDIKÁTORY PRO SPECIÁLNÍ A INKLUZIVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ. 18	
7. TVORBA SOUBORU INDIKÁTORŮ V RÁMCI PROJEKTU	21
7.1 Oblasti	24
7.2 Předpoklady.....	25
7.3 Indikátory	26
8. PROCEDURÁLNÍ SOUVISLOST S TEMATICKÝMI PROJEKTY AGENTURY	34
9. DALŠÍ KROKY	36
LITERATURA	40
SLOVNÍK UŽITÝCH POJMŮ.....	42
SEZNAM ZÚČASTNĚNÝCH EXPERTŮ	43

1. PŘEDMLUVA

Tato zpráva představuje hlavní závěry projektu „Tvorba souboru indikátorů – pro inkluzivní vzdělávání¹ v Evropě“, který na pokyn sboru reprezentantů organizovala Evropská agentura pro rozvoj speciálního vzdělávání. Projekt financovalo Generální ředitelství pro vzdělávání a kulturu Evropské komise prostřednictvím evropského Programu celoživotního vzdělávání.

Zástupci ministerstev školství spolupracujících s Agenturou vyjádřili zájem o vytvoření souboru indikátorů v oblasti inkluzivního vzdělávání, který by bylo možno využít jako nástroje pro sledování vývoje politiky a praxe v jejich zemích. Soubor indikátorů by navíc mohl na evropské úrovni sloužit jako nástroj Agentury ke shromažďování dat vypovídajících o vývoji situace v jednotlivých státech.

Projektu se celkově zúčastnilo 23 zemí – Belgie (vlámsky a francouzsky hovořící část), Česká republika, Dánsko, Estonsko, Francie, Irsko, Island, Itálie, Kypr, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Německo, Nizozemí, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Španělsko, Švédsko, Švýcarsko a Velká Británie (Anglie a Skotsko). Tyto země nominovaly 32 expertů projektu. Kontakty na jednotlivé experty jsou uvedeny na konci zprávy na straně 43. Jejich přínosu, stejně jako i příspěví členů sboru reprezentantů Agentury a národních koordinátorů, si velmi vážíme. Díky jejich příspěví byl projekt Agentury úspěšný.

V této zprávě naleznete pracovní rámec a principy, cíle, ale také použitou metodiku a základní soubor indikátorů ve třech oblastech (legislativa, participace, a financování) inkluzivního vzdělávání. Dalším úkolem nyní bude operacionalizovat tento soubor indikátorů vytvořením indikátorů specifických, což umožní monitorování situace na národní a evropské úrovni.

¹ V celé zprávě je pojem inkluzivní vzdělávání používán v souladu s Prohlášením ze Salamanky (1994) a s Úmluvou OSN o právech osob s postižením (2006). Inkluzivní vzdělávání je tedy cílem, ke kterému se všechny země snaží dospět. Uznáváme, že inkluzivní vzdělávání je probíhajícím procesem, nikoli konečným výsledkem, a že politika a praxe v různých zemích se nachází v odlišném stádiu tohoto procesu vývoje.

Více informací o činnostech v rámci projektu lze získat na webových stránkách projektu: www.european-agency.org/agency-projects/indicators-for-inclusive-education

Cor Meijer

Ředitel

Evropská agentura pro rozvoj speciálního vzdělávání

2. ÚVOD

Cílem této zprávy je prezentovat hlavní výsledky, rámce a principy, cíle i metodiku zvolenou v projektu, jehož tématem byla „Vytváření souboru indikátorů – pro inkluzivní vzdělávání v Evropě“ a který organizovala Agentura.

Zástupci jednotlivých zemí Agentury se shodli, že cílem projektu bude vyvinout metodiku, která by poskytla soubor indikátorů pro národní úroveň využití, jenž by však bylo možno uplatnit i na úrovni evropské, s jasným zaměřením na podobu politiky, která může podporovat či naopak bránit inkluzivnímu vzdělávání ve školách. Úkolu vyvinout indikátory ve specifických oblastech vzdělávací politiky se ujalo několik evropských a mezinárodních institucí. Na těchto zkušenostech projekt stavěl při stanovování indikátorů v oblasti inkluzivního vzdělávání. Projekt přinesl dva hlavní výsledky: předně vývoj a implementaci přístupu zdola nahoru k určení relevantních indikátorů založeném na shodě expertů z členských zemí Agentury. Dále pak základní soubor indikátorů v této oblasti s předběžnými návrhy, jak z nich udělat měřitelné jednotky (tzn. vhodné pro monitorování).

Pro práci na projektu nominovalo 23 zemí celkem 32 expertů. Jejich zkušenosti a schopnosti představovaly cenný přínos pro úvahy a diskuze během projektových schůzí a v pracovních skupinách, pro rozvoj metodiky i pro hlavní výsledky projektu. Bez jejich přispění by projekt vůbec nevznikl.

Zpráva má následující strukturu: po předmluvě v kapitole 1 a po tomto úvodu (kapitola 2), následuje kapitola 3 s přehledem rámců a principů, které sloužily k dosažení cíle projektu. Kapitola 4 představuje cíle projektu. Kapitola 5 shrnuje hlavní pojmy a definice, které byly během projektu využívány. Kapitola 6 uvádí příklady dalších indikátorů v oblasti speciálního vzdělávání vyvinutých na evropské mezinárodní úrovni. Výchozí rámec a metodologie použité k vytváření indikátorů postihujících podmínky inkluzivního vzdělávání v průběhu projektu jsou popsány v kapitole 7, včetně souboru indikátorů ve třech klíčových oblastech inkluzivního vzdělávání: legislaiva, participace a financování. Kapitola 8 vysvětluje, jak v projektu zvolený přístup koresponduje s minulou i budoucí činností Agentury s ohledem na tematické projekty a jejich výsledky. Poslední

kapitola se věnuje otázce dalších kroků potřebných pro aplikaci souboru indikátorů v kontextu monitoringu.

Tato zpráva směřuje k různým cílovým skupinám. Její struktura umožňuje, aby mohl čtenář, který se zajímá o výchozí koncepty vytváření indikátorů a o samotný proces jejich tvorby, číst kapitoly v přirozeném pořadí. Čtenářům, které zajímá hlavně samotný soubor indikátorů, slouží přímo kapitola 7. Kapitola 8 a 9 popisují, jak popsaná práce souvisí se současnou činností Agentury, a jaké další kroky jsou potřeba k vyvinutí indikátorů pro praktické využití.

3. RÁMEC A VÝCHODISKA

Inkluzivní vzdělávání není jev statický. Různým způsobem se vyvíjel a vyvíjí i nadále. V jiných pracích Agentury (např. Watkinsová 2007) se jasně uvádí, že *„pojmy, politika a praxe inkluzivního vzdělávání se neustále ve všech zemích mění.“* (s.20) Celá řada zemí přehodnocuje a mění svou politiku a legislativu ve prospěch inkluzivního vzdělávání buď na základě informací a zkušeností z probíhajících pilotních projektů, nebo zavádějí nové finanční strategie pro speciální vzdělávání (SV), či uplatňují novou politiku/zákony týkající se systému kvality a monitoringu vzdělávání. Pro sledování příslušného vývoje v procesu změn jsou však zapotřebí nástroje.

Nástroje monitoringu jsou často založeny na souboru indikátorů, pro pravidelné vyhodnocování dosažení určeného cíle. V současnosti máme na evropské úrovni v oblasti speciálního vzdělávání a inkluzivního vzdělávání k dispozici jen velmi málo kvalitativních a kvantitativních indikátorů. Potřeba takového nástroje pro monitorování vzešla z výsledků celoevropské studie, kterou Agentura provedla v roce 2006. Cílem studie bylo shromáždit od členských zemí Agentury informace o současných, vznikajících i budoucích otázkách a trendech speciálního vzdělávání, které by bylo třeba podrobit zkoumání. Otázky a trendy, které studie identifikovala, byly vybrány na základě priorit jednotlivých států v oblasti speciálního vzdělávání, ale i na úrovni vzdělávacích priorit evropských, které specifikovala Rada Evropy v roce 2000. Studie se zúčastnila ministerstva školství z 22 evropských států. Výsledky studie jasně ukázaly, že zúčastněné státy mají zájem zejména na vytvoření indikátorů v oblasti inkluzivního vzdělávání.

Tento výsledek je v souladu s dokumentem „Vzdělávání a odborná příprava v Evropě: různé systémy, společné cíle pro rok 2010: Pracovní program pro budoucí cíle v systémech vzdělávání a odborné přípravy“ (Evropská komise, 2002), který jasně uvádí, co je potřeba udělat, aby se dosáhlo druhého strategického cíle, na němž se členské státy shodly: *Usnadnit každému přístup k systémům vzdělávání a odborné přípravy.* Cíl 2.3. Podporovat aktivní občanství, rovné příležitosti a sociální soudržnost: *„Systémy vzdělávání a odborné přípravy hrají důležitou roli v udržení demokratické společnosti v Evropě. Základním principem, který je třeba posílit, je,*

že by všichni občané měli mít rovný přístup ke vzdělávání a odborné přípravě. To znamená, že členské státy věnují zvláštní pozornost podpoře znevýhodněným skupinám a jednotlivcům, zejména těm s postižením či poruchami učení.“ (str. 25)

Účelem tohoto projektu je udělat první krok v poskytování chybějících informací o indikátorech a vytvořit základ pro sledování vývoje v této oblasti v jednotlivých zemích. Informace o indikátorech je navíc také oblastí rostoucího zájmu orgánů a organizací jako je například Evropská komise.

Projekt neposkytuje informace o inkluzi jako takové, nýbrž se pokouší představit procesní postup vývoje indikátorů založený na metodě „zdola nahoru“ a představit odsouhlasený návrh základního souboru indikátorů.

4. CÍLE A ZÁMĚRY

Jednotlivé členské země Agentury se po diskuzích shodly, že cílem projektu bude vyvinout metodiku, která by poskytla soubor indikátorů pro národní úroveň, jenž by však bylo možno uplatnit i na úrovni Evropské, s jasným zaměřením na podobu politiky, která může podporovat či naopak bránit inkluzivnímu vzdělávání ve školách.

Cílem projektu bylo zejména vyvinout:

- Rámec a metodiku tvorby indikátorů pro tento projekt i budoucí tematické projekty Agentury v oblasti inkluzivního vzdělávání;
- Základní soubor kvantitativních a kvalitativních indikátorů podmínek inkluzivního vzdělávání využitelný na národní úrovni pro potřeby jednotlivých zemí;
- Stručnější soubor klíčových kvantitativních a kvalitativních indikátorů podmínek inkluzivního vzdělávání pro použití na evropské úrovni.

Soubor indikátorů vyvinutý v rámci projektu:

- Je založen na hlavních závěrech předcházejících projektů Agentury v oblasti inkluzivního vzdělávání;
- Využil závěrů Evropského slyšení mladých lidí se speciálními vzdělávacími potřebami (*Hlasy mladých: Vstříc rozmanitosti ve vzdělávání*, Lisabonská Deklarace, 2007; Soriano et al., 2008);
- Byl vyvinut na evropské úrovni s využitím přístupu zdola nahoru tak, aby byla zajištěna využitelnost pro různé vzdělávací systémy v celé Evropě.

Dalším cílem projektu a jeho výsledků je využití zmíněných indikátorů podmínek inkluzivního vzdělávání pro následující účely:

- Poskytnout státům nástroj k monitoringu jejich vlastního vývoje v politice a praxi;
- Poskytnout detailní vhled do situace ve třech vybraných oblastech inkluzivního vzdělávání: legislativa, financování a participace;
- Určit klíčové oblasti inkluzivního vzdělávání, na kterých bude třeba dále pracovat;

- Poskytnout Agentuře nástroj, který je třeba brát v úvahu při shromažďování dat o vývoji v jednotlivých zemích v evropském měřítku.

Záměrem projektu bylo položit základ k vytvoření souboru kvalitativních a kvantitativních indikátorů, na kterém se zúčastněné země shodly. Pokud bude mít k dispozici vhodné indikátory, bude se moci inkluzivní vzdělávání otevřít konstruktivnímu srovnávání a vzájemnému poučení z dobrých (tzn. efektivních a úspěšných) přístupů. Záměrem projektu rovněž bylo poskytnout každé zemi nástroj k monitorování vývoje v oblasti její politiky a praxe. Ačkoli v několika zemích možná existují obdobné nástroje založené na indikátorech, neexistuje společně zeměmi dohodnutý soubor indikátorů pro usnadnění výše zmíněného srovnání a vzájemného poučení. Domníváme se, že toto společné vytváření indikátorů na evropské úrovni představuje v projektu evropskou přidanou hodnotou.

5. KONCEPTY A DEFINICE

5.1 Inkluze

Interpretace termínů jako je speciální vzdělávání, inkluzivní vzdělávání nebo inkluzivní školy se liší v celé Evropě. Proto jsme v úvodu projektu považovali za důležité a potřebné diskutovat, objasnit a shodnout se na celé řadě pojmů a jejich definic, které se vyvinuly a objevovaly v jiných pracích Agentury a které měly význam pro proces tvorby indikátorů.

Jasně deklarovanou oblastí, na kterou se práce Agentury zaměřuje, je vývoj ve vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami. Ačkoli je zřejmé, že speciální vzdělávání a speciální vzdělávací potřeby jsou jen dvěma aspekty téhož, práce Agentury se orientuje na systémy a oblast podpory, nikoli na specifické druhy či kategorie potřeb.

Chápání a definice pojmu speciální vzdělávání se v různých zemích značně liší. Neexistuje zde společná interpretace pojmů, jako je *handicap*, speciální vzdělávací potřeba či postižení. V jiných pracích Agentury (např. Meijer, 2003) se jasně říká, že: *„Tyto rozdíly spíše souvisejí s administrativními, finančními procedurálními předpisy a postupy, než že by odrážely rozdíly ve výskytu a typech speciálních vzdělávacích potřeb v různých zemích.“* (str. 126)

Z dosavadní práce Agentury je zjevné, že v Evropě v současné době převládá tendence vyvinout koncepci zaměřenou na inkluzi žáků/studentů, kteří potřebují speciální vzdělávací podporu ve školách hlavního vzdělávacího proudu. Učitelům je za tímto účelem poskytována různá míra podpory v podobě dodatečného personálu, materiálů, dodatečného školení a vybavení.

Zkušenost z mnoha zemí dokazuje, že nejlépe se inkluze dětí a mladých lidí se speciálními vzdělávacími potřebami daří v inkluzivních školách, které slouží (téměř) všem dětem v určité oblasti. V takovém prostředí mohou žáci se speciálními vzdělávacími potřebami dosáhnout maximální sociální inkluze a pokroku ve vzdělávání.

O tom, jaké podmínky jsou však považované za „inkluzivní“, však jasnou shodu nevidíme. V jiných pracích Agentury (např. Meijer, 2003) byla využívána pracovní definice inkluzivních podmínek: „...“

takové podmínky, kdy žáci se speciálními potřebami plní největší část kurikula ve třídě hlavního vzdělávacího proudu společně se svými spolužáky bez speciálních vzdělávacích potřeb.“ (str. 9)

Avšak spektrum podmínek a druhů opatření, kterých jsme svědky v různých zemích, podtrhuje onu nesmírnou obtížnost srovnávání situace v Evropě. Každá země se nachází „v různých etapách cesty k inkluzi, kterou vytyčilo Prohlášení ze Salamanky“ (Peacey, 2006). Také samotný pojem „inkluzie“ urazil kus cesty od doby, kdy byl poprvé použit v kontextu vzdělávání. V jiných pracích Agentury (např. Watkins, 2007) se vývoj termínu potvrzuje: „... v současném chápání zahrnuje mnohem širší okruh žáků ohrožených exkluzí, než jen ty se SVP.“ (str. 16) Inkluzi můžeme chápat jako pokus posunout představy o vzdělávání pro všechny za hranice tzv. „mainstreamingu“, kdy jsou žáci sice integrováni – tedy umístěni ve stejném prostoru – avšak nejsou stejně zapojeni do vzdělávacího procesu, jako jejich spolužáci. Inkluzie znamená, že žáci se SVP mají „přístup k výuce stanovené osnovami“ zajištěn způsobem, který nejlépe vychází vstříc jejich potřebám.

V tomto i v ostatních projektech Agentury týkajících se inkluzivního vzdělávání byly řídicími východisky principy uvedené v prohlášení ze Salamanky organizace UNESCO z roku 1994 (UNESCO, 1994): „Běžné, inkluzivně orientované školy jsou neúčinnějším prostředkem v boji proti diskriminačním postojům, vytvářejí vstřícnou a inkluzivní společnost a docilují vzdělávání pro všechny. Navíc poskytují efektivní vzdělávání většině dětí a zlepšují efektivitu a finanční úspornost celého vzdělávacího systému.“ (str. 8)

5.2 Indikátory pro oblast koncepce

V následující kapitole využíváme model vstup-proces-výsledek, který je upraven pro oblast vzdělávání.

Na konci této zprávy je zařazen slovník nejdůležitějších pojmů obsažených v tomto textu, který dále vysvětluje a definuje některé technické termíny užití v následujících kapitolách.

Systém, který popisuje schéma 1, obsahuje tři části:

Vstupy a zdroje zahrnují všechny aspekty, které jsou do systému dodávány za účelem dosažení určitého výsledku. V oblasti vzdělávání nemohou vstupy a zdroji být pouze například finance či legislativa upravující vzdělávání, nýbrž i úroveň kvalifikace učitelů či

jakékoli další infrastrukturální záležitosti. Vzdělávací procesy pak tyto vstupy a zdroje transformují ve výstupy a výsledky. Zatímco výstupy popisují míru efektivity, jako je úroveň zapojení či výsledky ve smyslu osnov, tato zpráva zdůrazňuje relevantnost aspektů výsledků, které se soustředí na efekt, dopad či důsledky vstupů a procesů, jako je například akademická a funkční gramotnost, nezávislost či občanství. *Proces* pak konečně zahrnuje všechny vzdělávací aktivity včetně postupů, státní/školní/regionální praxe či výukové praxe ve třídách.

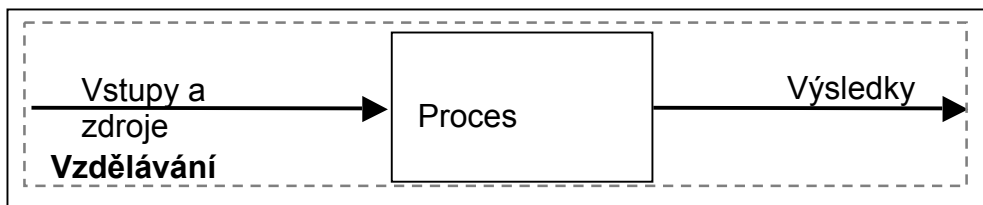

Schéma 1: Model vstup-proces-výsledek pro oblast vzdělávání

Monitoring označuje systematický proces pravidelné či soustavné kontroly či testování za účelem určení míry či hodnoty indikátorů v porovnání se stanovenými kvalitativními cíli či cílovými hodnotami. Monitoring je zásadní činností v kterémkoli procesu průběžného zlepšování. Zajišťuje pojítko mezi (střednědobými) výsledky poskytnutých vstupů/zdrojů a přestavbou struktury daného procesu (viz. schéma 2). Monitoring může být využíván na různých úrovních: např. v decentralizovaném vzdělávacím systému může monitoring probíhat na úrovni regionální, či dokonce na úrovni jednotlivých škol. Výsledky monitoringu navíc mohou být zpřístupněny buď každému, nebo výlučně těm, kteří se bezprostředně podílejí na řízení vzdělávacího procesu.

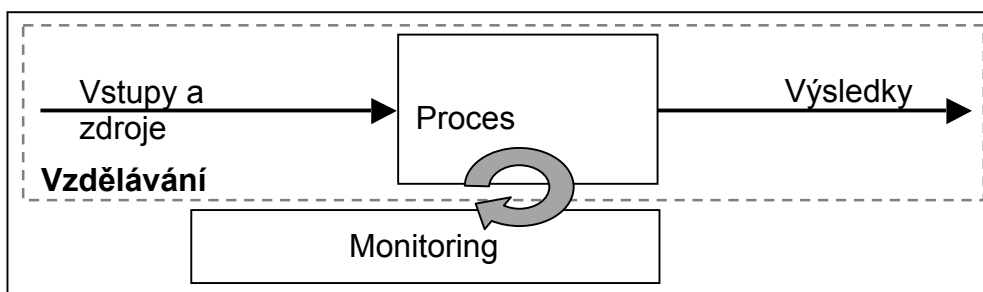

Schéma 2: Monitoring v modelu vstup-proces-výsledek

V kontextu tohoto projektu můžeme indikátory chápat jako „senzory“, které jsou vytvořeny a uplatněny tak, že dokážou detekovat jakoukoli relevantní změnu. V kontextu systému monitoringu indikátory pomáhají uživatelům soustředit se na oblasti vyžadující pozornost.

Proto musí indikátory:

- Pokrývat všechny relevantní oblasti (neměly by tedy obsahovat „slepá místa“, kde změny nejsou zaregistrovány);
- Být dostatečně citlivé, aby zaznamenaly změny, když k nim dojde;
- Být informativní, tedy poskytnout důkazy o důvodu pro změny.

Ačkoli bývají indikátory mnohdy orientované primárně na výsledky (jako např. indikátory a měřítka pro monitorování pokroku v dosažení lisabonských cílů pro vzdělávání), občas chybí indikátory zaměřené na vstupy/zdroje a na tu stránku procesu, které by umožnily pochopit změny ve výstupech, pochopit, proč se výstupy mění, či nikoliv.

Důvodem je, že indikátory pro výsledky většinou nemohou být přímo ovlivněny, když monitorování objeví nesrovnalosti mezi hodnotami indikátoru a hodnotami očekávanými. Změny v poskytování zdrojů či ve vstupech i změny v procesech slouží k (nepřímému) ovlivnění výsledků. Proto je důležité monitorovat indikátory i v těchto druhých dvou oblastech (viz. Schéma 3).

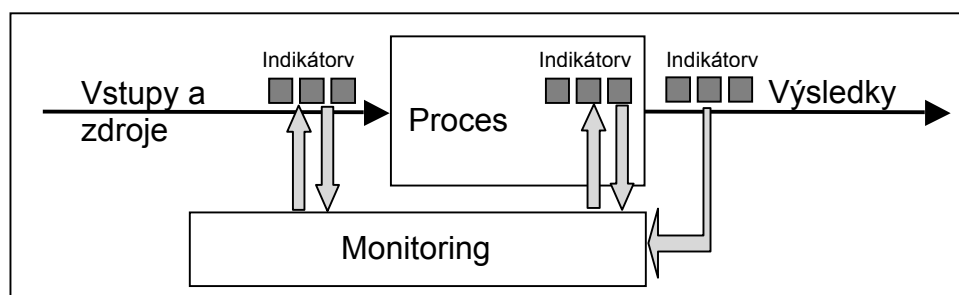

Schéma 3: Distribuce indikátorů v procesu monitorování

Státní koncepci lze definovat jako systém zákonů, právních předpisů, postupů a priorit financování. V tomto případě je legislativa součástí koncepce. Právní úpravy pro určitou sféru zahrnují specifickou legislativu, která vychází z ústavního a mezinárodního práva. Schéma 4 zobrazuje, jak tato definice zapadá do modelu vstup-proces-výstup. Je třeba zdůraznit, že existence systému

monitorování na místní/regionální/celostátní úrovni by měla být zároveň chápána jako součást dané koncepce.

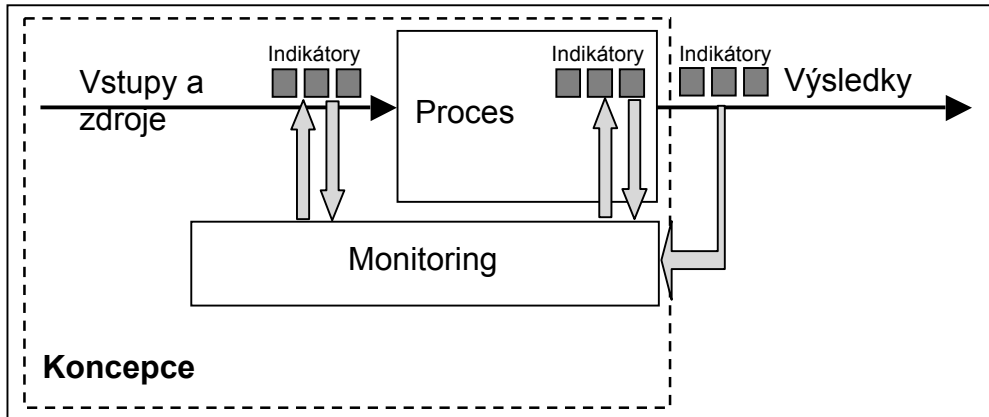

Schéma 4: Systém monitorování oblasti koncepce

Legislativu můžeme též chápat jako systém, který koherentním způsobem sjednocuje více specifických koncepcí, a tak zajišťuje, aby po jejich uvedení do praxe mohly být jednotlivé vytčené cíle v praxi dosaženy. Ve středu pozornosti je proto provázanost koncepcí, konzistentnost různých koncepčních iniciativ a jejich udržitelnost. Jak bylo naznačeno, je legislativa ve vzdělávání ve výše uvedeném modelu je chápána jako aspekt vstupů a zdrojů.

Jelikož se projekt soustřeďuje na koncepční podmínky, zabývá se tato zpráva indikátory výstupů pouze okrajově. Jak zdůrazňuje Schéma 3 a 4, indikátory výstupů jsou zásadním zdrojem informací pro systémy monitorování. Proto se projekt soustředil na cíl vytvořit soubor indikátorů v oblasti vstupů/zdrojů a procesů, který by byl kompatibilní s ostatními národními, evropskými či mezinárodními indikátory výstupů. Každá země, která využívá níže popsané indikátory, může de facto přidat své vlastní indikátory vztahené k vstupům a doplnit soubor monitorovacích indikátorů.

6. INDIKÁTORY PRO SPECIÁLNÍ A INKLUZÍVNÍ VZDĚLÁVÁNÍ

Pro získání přehledu o aktuální situaci v oblasti indikátorů pro speciální a inkluzivní vzdělávání byli projektoví experti požádáni, aby popsali a identifikovali několik relevantních příkladů indikátorů vyvinutých na evropské a mezinárodní úrovni. Ze získaného přehledu vyplynulo, že v oblasti indikátorů SV a inkluze se již vedl určitý výzkum a studie s cílem podpořit a zlepšit kvalitu vzdělávání v inkluzivních podmínkách. Tyto různé soubory indikátorů vyvinuté pro SV a inkluzi pokrývají aspekty *vstupů, procesu a výstupů*, ale i *mikro-úroveň* (legislativa, koncepční a administrativní rámec), *mezo-úroveň* (třída) a *úroveň osobní* (učitelé, studenti). Níže uvádíme několik ilustračních příkladů.

Ukazatel pro inkluzi

Booth a Anscow (2002) vyvinuli seznam indikátorů pro podporu inkluzivního vývoje ve školách. Tento seznam nabízí školám pomocný nástroj sebehodnocení a sledování vývoje, který je založen na názorech pracovníků, žáků/studentů, rodičů i dalších osob z vnějšího okolí školy. Zahrnuje detailní rozbor způsobu, jak lze omezit bariéry v učení a participaci každého studenta. Indikátory pokrývají tři okruhy:

- *Vytvoření inkluzivní kultury* (budování komunity, nastolení inkluzivních hodnot);
- *Vytváření inkluzivní politiky* (rozvíjet školu pro všechny, organizovat podporu diverzity);
- *Vývoj inkluzivní praxe* (pečlivá organizace procesu učení, mobilizace zdrojů).

Indikátory kvality ve SV

Hollenwegerová a Haskell (2002) vyvinuli řadu indikátorů kvality, které pokrývají oblasti vstupů a zdrojů, procesů a výsledků ve vzdělávání:

- *Vstupy a zdroje ve vzdělávání*: politika, charakteristika komunit, zdroje, personál, charakteristika studentů, charakteristika rodiny;
- *Procesy vzdělávání*: praxe na úrovni státu/školy, podoba školních budov, výuková praxe ve třídách, oblasti orientované na studenty;

- *Výsledky vzdělávání vypovídající o systému a jedinci: akademická a funkční gramotnost, tělesné zdraví, odpovědnost a nezávislost, občanství, osobní i sociální pohoda, uspokojení.*

Práva postižených v modelu vzdělávání

Peters, Johnstone a Ferguson (2005) aplikovali práva osob s postižením do modelu vzdělávání (MPPV) založeném na hlavních principech inkluzivního vzdělávání s cílem poskytnout víceúrovňový rámec vyhodnocování inkluze ve vzdělávání studentů se SVP na místní/školní, národní a mezinárodní úrovni. MPPV je nástrojem pro odpovědné politické činitele, učitele, příslušníky konkrétních komunit a organizace osob s postižením. Tento model demonstruje dynamický vztah mezi výsledky, zdroji, kontextem a vstupy.

Pro každou z oněch tří úrovní (místní, státní a mezinárodní) existuje řada provázaných a funkčních výstupů které, lze využít jako katalyzátory dosažení nejdůležitějšího výstupu daného modelu, kterým je ten přínos procesu učení a vzdělávání, který se promítne do oblasti společenské i individuální. Zdroje, celkový kontext a další vstupy jsou materiálními a sociálními podmínkami pro zavedení systému funkčního procesu vzdělávání a jeho výstupů.

Nejedná se o vyčerpávající přehled, nýbrž o několik významně určujících příkladů práce na vytváření indikátorů v oblasti speciálního a inkluzivního vzdělávání, které zaznamenali experti projektu. Cílem přehledu bylo zjistit, do jaké míry jsou existující soubory indikátorů vhodné pro použití v kontextu projektu Agentury.

Experti projektu byli požádáni, aby kromě přehledu evropských a mezinárodních zdrojů též popsali, jaké kvalitativní a kvantitativní indikátory pro zjišťování koncepčních podmínek inkluzivního vzdělávání jsou k dispozici na úrovni národní. Zúčastnění se shodli, že v mnoha zemích představuje otázka „indikátorů“ jednu z politických priorit a že indikátory v oblasti inkluzivního vzdělávání na různých úrovních (např. školy, třídy atd.) jsou vyvinuty nebo jsou právě vyvíjeny.

V mnoha zemích a na evropské a mezinárodní úrovni byla vyvinuta řada indikátorů pro sledování SV/inkluzivního vzdělávání na různých úrovních, zejména na úrovni školy a třídy. Experti projektu nicméně potvrzují, že žádný z existujících souborů indikátorů není vhodný k přenesení a využívání ve vzdělávacím kontextu jiných zemí či na úrovni evropské.

Důvody jsou různé, například jde o jejich zaměření (na úroveň školy či třídy) či pokrytí oblasti inkluzivního vzdělávání (klíčových aspektů vytvářejících oblast inkluzivního vzdělávání) atd. Navíc se žádný ze souborů popsaných experty projektu nepoužívá ke sledování koncepčních podmínek inkluzivního vzdělávání na národní úrovni.

7. TVORBA SOUBORU INDIKÁTORŮ V RÁMCI PROJEKTU

Cílem tohoto projektu bylo představit směs indikátorů všech aspektů kvality, tj. především z oblasti vstupů/zdrojů a procesu, a pokud je to vhodné, též z oblasti výstupů/výsledků. V projektu byl proto využit přístup zdola nahoru, a to tak, aby pokrýval oblast inkluzivního vzdělávání v celé její šíři.

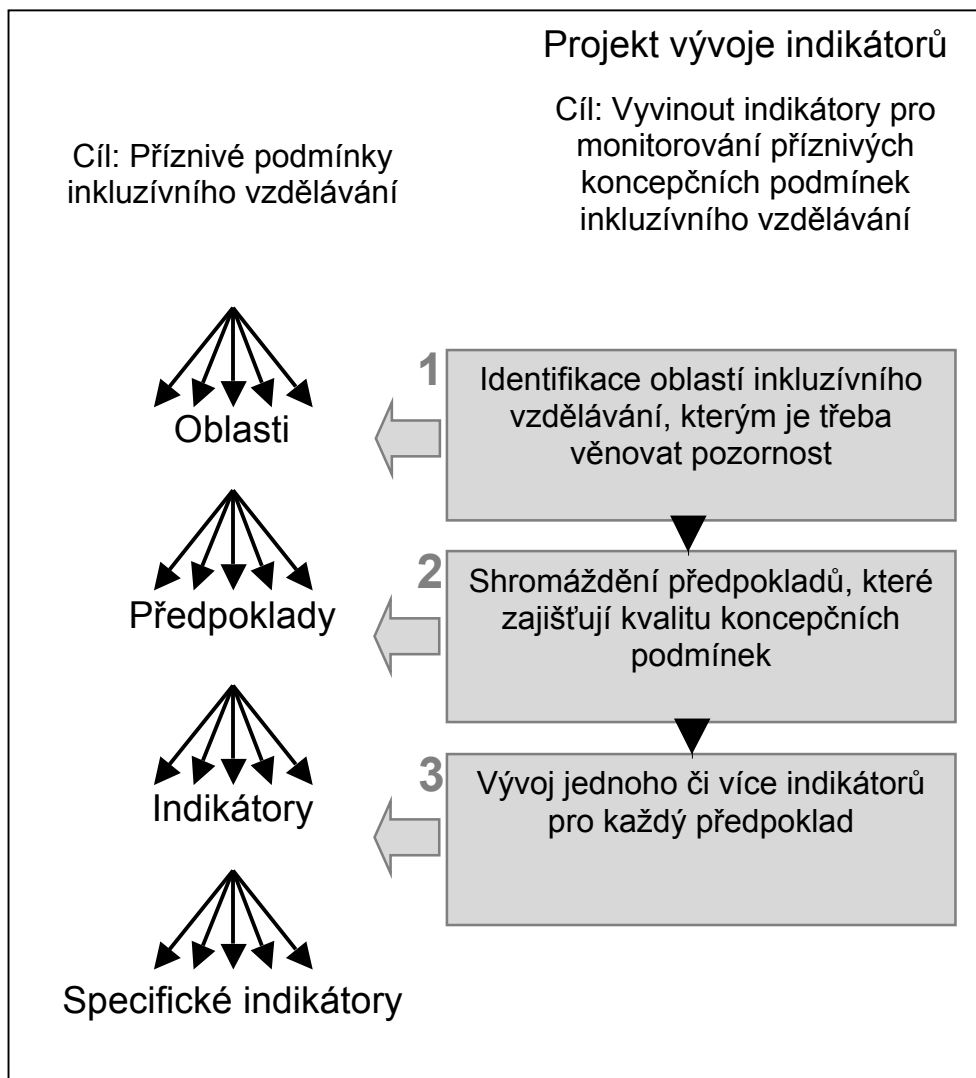

Schéma 5: Tvorba indikátorů

Experti vycházeli z cíle projektu poskytnout Agentuře soubor indikátorů pro monitorování koncepčních podmínek, a tak prvním krokem bylo určit všechny *oblasti*, kterým bude v průběhu vývoje indikátorů třeba věnovat další pozornost. Každá oblast byla dále rozdělena na relevantní *předpoklady*, které v podstatě ztělesňují kvalitu koncepce v příslušné oblasti. Na závěr byly vyvinuty *indikátory*, které pomohou identifikovat příznivé koncepční podmínky inkluzivního vzdělávání. Posledním krokem, který už neměl být součástí samotného projektu, nýbrž práce navazující na tento projekt, je určit pro každý indikátor jeden či více *specifických indikátorů*, které usnadní měření a srovnávání s předchozími měřeními či s údaji z jiných zemí.

Schéma 5 zobrazuje postup při vytváření indikátorů a rozdělení sféry vzdělávání na oblasti, předpoklady, indikátory a specifické indikátory. Tyto hierarchické struktury jsou detailněji vysvětleny níže.

Oblasti

Účastníci během setkání pracovních skupin na základě diskusí mezi experty identifikovali řadu oblastí inkluzivního vzdělávání, které jsou považovány za důležité a měly by se zohlednit. Tyto klíčové oblasti pokrývají hlavní aspekty inkluzivního vzdělávání a poskytují obsahový rámec pro určení a definování koncepčních předpokladů, které mohou podpořit či brzdit rozvoj inkluzivního vzdělávání ve školách. Tyto oblasti jsou uvedeny v kapitole 7.1.

S ohledem na časové omezení projektu i na to, že se některými vyjmenovanými tématy budou zabývat jiné tematické projekty a jejich aktualizace již zařazené do víceletého plánu aktivit Agentury, bylo rozhodnuto, že se projekt přednostně soustředí pouze na vybranou část vytipovaných oblastí. Rozhodnutí vycházelo z názorů expertů na relevanci těchto oblastí a bylo též ovlivněno i plány další projektové činnosti Agentury. Účastníci se shodli, že se soustředí na oblasti *legislativy, participace a financování*.

Předpoklady

Předpoklady popisují zásadní podmínky inkluzivního vzdělávání. Formulace předpokladů vyjadřuje úroveň kvality, která je požadována, například: *naprostý soulad* školské legislativy státu s mezinárodními dohodami. Experti projektu se v průběhu projektu setkali dvakrát a určili soubor předpokladů pro ony tři vybrané oblasti. Výsledný soubor předpokladů nakonec zkontrolovala poradní

skupina projektu, která jej upravila tak, aby se vyloučilo případné jejich překrývání či rozporuplnost. Veškeré určené předpoklady jsou uvedeny v kapitole 7.2.

Výběr předpokladů může být pochopitelně naplněn mnoha způsoby. Cílem projektu též bylo v rámci časových možností shromáždit alternativní způsoby implementace většiny těchto předpokladů.

Indikátory

Indikátory ukazují na aspekty, které představují jeden či více základních složek předpokladů (např. soulad s mezinárodními dohodami). Nezahrnují hodnocení kvality, ani nepředurčují, zda specifické indikátory pro měření jsou povahy kvalitativní či kvantitativní. Indikátory však určují/pojmenovávají konkrétní aspekty, které je třeba vyhodnocovat a sledovat (např. zmíněný soulad legislativy). S každým předpokladem lze asociovat několik indikátorů. Seznam indikátorů uvádíme v kapitole 7.3.

Specifické indikátory

Specifické indikátory operacionalizují příslušný indikátor. Každý indikátor může mít jeden či více specifických indikátorů, z nichž každý může být měřítkem kvalitativním či kvantitativním.

Specifické indikátory, které jsou kvalitativní povahy (např. úroveň souladu/konzistentnosti), je třeba operacionalizovat na základě souhrnné posoupnosti škálových hodnot (tedy pořadové škály). Škálové hodnoty, které je třeba definovat, mají celkové pořadí, např. pokud jsou označené názvy jako „špatný“, „průměrný“ či „dobrý“, vyjadřují zároveň pořadí i úroveň kvality. Minimální škála kvality obsahuje pouze dvě hodnoty, např. „existuje“ a „neexistuje“, či „ano“ a „ne“. Seznam specifických indikátorů, který využívá pouze minimální škálu kvality, lze též chápat jako inventář.

Specifické indikátory povahy kvantitativní jsou vždy vyjádřeny jako poměr mezi dvěma kvantifikovatelnými faktory, díky čemuž je příslušný specifický indikátor nezávislý na velikosti populace, kterou sleduje.

Samotný výsledek bezprostředně neposkytuje informaci o tom, zda je dosaženou a zjišťovanou hodnotu možno považovat za dobrou či nikoli. Hodnocení kvantitativního specifického indikátoru spíše usnadňuje porovnávání s jinými hodnotami. Srovnání lze provést buď s hodnotami získanými ve stejné zemi v různých obdobích (např.

v kontextu analýzy trendů) za účelem zjištění, zda se určitý stav vyvíjí zamýšleným směrem, či s hodnotami z jiných zemí, což usnadní standardizaci a vzájemné poučení.

Jelikož vývoj dostatečně kvalitních specifických indikátorů vyžaduje nesmírné úsilí, nebylo řešení této oblasti do tohoto jednoletého projektu zahrnuto.

7.1 Oblasti

Níže uvedený výčet popisuje vybrané oblasti, které jsou na úrovni koncepce pro inkluzivní vzdělávání relevantní. Cílem není poskytnout vyčerpávající přehled, ani zahrnout všechny aspekty stejného charakteru, relevance a úrovně. Avšak všechny klíčové aspekty, o kterých diskutovalo 32 expertů projektu, lze zařadit pod následující hesla:

1. Legislativa a rovnováha/soulad mezi koncepčními iniciativami v inkluzivním vzdělávání a v jiných oblastech.
2. Jasná celostátní koncepce inkluzivního vzdělávání:
 - Přijatelný celostátní postoj k myšlence diferenciací žáků ve vzdělávání;
 - Propojení mezi obecnými a zvláštními opatřeními. Prevence vzniku speciálních potřeb.
3. Deklarace hodnot, která zdůrazňuje kurikulum jako referenční bod.:
 - Kurikulum;
 - Certifikace.
4. Systém inkluzivního hodnocení:
 - Identifikace SVP využitím přístupu např. formativního/průběžného hodnocení pro učení u všech žáků.
5. Účast žáků/studentů a rodičů na rozhodovacím procesu.
6. Propojení mezi inkluzivním vzděláváním a celoživotním učením/ranou péčí.
7. Stimuly v přidělování zdrojů a podpory; přidělování zdrojům školám předem versus přidělování zdrojů na základě stanovení diagnózy potřeb.

8. Financování a procesy souvisejí s mechanismy přidělování finančních prostředků.
9. Spolupráce mezi sektory.
10. Systémy interdisciplinární podpory.
11. Vzdělávání učitelů/odborníků (včetně využití informačních a komunikačních technologií – IKT).
12. Systémy/způsoby práce, které podporují spolupráci a týmovou práci učitelů.
13. Diferenciace, diverzita a multikulturní výuka ve třídách.
14. Systémy přidělování odpovědnosti.

Ze 14 dříve uvedených oblastí byly pro další zkoumání v rámci tohoto projektu vybrány 3: legislaiva, participace a financování.

7.2 Předpoklady

Níže je uveden soubor předpokladů vyvinutých experty projektu a propojených s vybranými třemi oblastmi koncepčních podmínek (legislativou, participací a financováním), které, jak se jeví, příznivě ovlivňují inkluzivní vzdělávání na národní úrovni.

Předpoklady v oblasti legislativy

V této oblasti je třeba hodnotit rovnováhu a soulad mezi koncepčními iniciativami v oblasti inkluzivního vzdělávání a v oblastech dalších. To vyžaduje splnění následujících bodů:

1. Naprostý soulad školských právních předpisů státu s mezinárodními dohodami.
2. Naprostý soulad mezi různými zákony daného státu.
3. Školské právní předpisy pokrývají všechny úrovně vzdělávání.
4. Školské právní předpisy upravují kvalitu odborné přípravy a profesionalizace učitelů, psychologů, nepedagogických pracovníků atd. se zvláštním ohledem na práci s diverzitou.
5. Školské právní předpisy plně pokrývají otázky flexibility, diverzity a rovnosti ve všech vzdělávacích zařízeních pro všechny žáky/studenty.

6. Školské právní předpisy plně pokrývají otázky monitoringu a odpovědnosti ve všech vzdělávacích zařízeních a žáky/studenty.

Předpoklady v oblasti participace

V této oblasti je třeba hodnotit přijímací politiku škol, otázky výběru školy, otázky kurikula, identifikace vzdělávacích potřeb a hodnocení. To vyžaduje splnění následujících bodů:

1. Politika přijímání studentů podporuje přístup všech žáků/studentů do škol hlavního vzdělávacího proudu.
2. Pokud existují, státní kurikulární směrnice plně usnadňují inkluzi všech žáků/studentů.
3. Státní systém testování, pokud existuje, se zcela řídí principy inkluzivního hodnocení a nevytváří bariéru účasti v postupech hodnocení či učení.
4. Systém identifikace vzdělávacích potřeb a hodnocení plně podporuje inkluzi.

Předpoklady v oblasti financování

V této oblasti je třeba hodnotit jak financování a procesy spojené s mechanismy přidělování finančních prostředků, tak pobídky v přidělování zdrojů a podpory. To vyžaduje splnění následujících bodů:

1. Koncepce financování plně podporuje inkluzivní vzdělávání.
2. Koncepce financování je zcela založena vzdělávacích potřebách.
3. Koncepce financování plně usnadňuje flexibilní, efektivní a účinné reagování na potřeby žáků/studentů.
4. Koncepce financování plně usnadňuje podporu souvisejících služeb a potřebnou mezirezortní spolupráci.

7.3 Indikátory

Indikátory v oblasti právních předpisů

Indikátor pro předpoklad 1:

Naprostý soulad školských právních předpisů státu s mezinárodními dohodami:

-
-
- 1.1 Soulad školských právních předpisů státu s mezinárodními dohodami (např. Prohlášení ze Salamanky, úmluvy OSN atd.).

Indikátor pro předpoklad 2:

Naprostý soulad mezi různými zákony v rámci státu:

- 2.1 Soulad mezi různými zákony státu (např. zákon proti diskriminaci, školský zákon, zákony o postižení, zákon o právech dítěte atd.).

Indikátory pro předpoklad 3:

- 3.1 Školské právní předpisy pokrývají všechny úrovně vzdělávání.
- 3.2 Ustanovené postupy včasné identifikace SVP ve vztahu k žákům/studentům, učitelům a jiným pracovníkům a různým úrovním vzdělávání (např. předškolní vzdělávání, povinné vzdělávání, vyšší vzdělávání, navazující vzdělávání, celoživotní učení).
- 3.3 Ustanovené postupy pro co nejvčasnější identifikaci a hodnocení SVP.
- 3.4 Dostatečné zdroje pro včasnou identifikaci a hodnocení SVP.
- 3.5 Podpora žákům/studentům se SVP začíná v okamžiku, kdy jsou potřeby identifikovány a řídí se principy inkluze.
- 3.6 Antidiskriminační legislativa usnadňuje přístup k odborné přípravě, vyššímu a dalšímu vzdělávání.
- 3.7 Vlášda či jiné instituce shromaždují longitudinální data o přechodu ze školy a o jeho destinacích (zaměstnání, dalším a vyšším vzdělávání, odborné přípravě) pro různé skupiny žáků/studentů.
- 3.8 Ustanovené postupy pro přístup, pokračující docházku a pokrok všech žáků/studentů ve všech úrovních vzdělávání (předškolní, povinné, vyšší a celoživotní vzdělávání).
- 3.9 Instituce odborného vzdělávání vytvářejí flexibilní kurikula, která mohou být přizpůsobena potřebám a předpokladům všech žáků/studentů.
- 3.10 Ustanovené postupy pro potřebnou podporu, posilující opatření a nástroje, jak usnadnit žákům/studentům se SVP získání informací a poradenství.

Indikátor pro předpoklad 4:

Školské právní předpisy upravují kvalitu odborné přípravy učitelů, psychologů, nepedagogických pracovníků atd. se zvláštním ohledem na práci s diverzitou:

- 4.1 Základní odborná příprava učitelů a programy dalšího vzdělávání učitelů zahrnují problematiku speciálního vzdělávání a inkluze.
- 4.2 Učitelé a další pracovníci jsou podporováni, aby si rozšiřovali své znalosti, dovednosti a názory týkající se inkluze, aby byli připraveni vyjít vstříc potřebám všech žáků ve výuce v hlavním vzdělávacím proudu.
- 4.3 K dispozici jsou kurzy a jiné možnosti profesního rozvoje učitelů, které zlepšují jejich pedagogické dovednosti.
- 4.4 Učitelé při plánování, výuce a posuzování spolupracují.
- 4.5 Jsou vyhrazeny samostatné zdroje určené pro profesní rozvoj v souvislosti s respektováním speciálních potřeb v inkluzivním vzdělávání.

Indikátory pro předpoklad 5:

Školské právní předpisy plně pokrývají otázky flexibility, diverzity a rovnosti ve všech vzdělávacích zařízeních pro všechny žáky/studenty:

- 5.1 Jsou stanovena pravidla/postupy pro mezirezortní spolupráci mezi školstvím, zdravotnictvím, sociálními sektory atd.
- 5.2 Jsou stanovena pravidla/postupy pro spolupráci mezi formálním vzdělávacím systémem a dalšími poskytovateli vzdělávání.
- 5.3 Jsou stanovena pravidla/postupy pro respektování rovných příležitostí a zacházení a nediskriminace všech žáků/studentů bez rozdílu.
- 5.4 Jsou stanovena pravidla/postupy, které zajistí, aby lidské i materiální zdroje odpovídaly potřebám všech žáků/studentů.
- 5.5 Jsou stanovena pravidla/postupy pro flexibilní přizpůsobení kurikula a individuální vzdělávací plány.

-
-
- 5.6 Jsou stanovena pravidla/postupy pro výstupní certifikaci všech žáků/studentů.
 - 5.7 Jsou stanoveny postupy pro konzultace a porady s nezávislými organizacemi a informálními systémy vzdělávání.
 - 5.8 Jsou stanovena pravidla/postupy pro účast žáků/studentů/rodičů/odborníků na rozhodovacím procesu.
 - 5.9 Jsou stanoveny postupy k řešení sporů.
 - 5.10 Jsou vytyčena pravidla/postupy pro zajištění flexibility, která dává možnost v různých etapách vzdělávacích procesu provádět úpravy, které vyhovují potřebám a předpokladům všech žáků/studentů, jejich rodičů a učitelů.

Indikátory pro předpoklad 6:

Školské právní předpisy plně pokrývají otázky odpovědnosti a monitoringu u všech vzdělávacích zařízení a žáků/studentů:

- 6.1 Jsou zavedená pravidla pro monitorování účinnosti systému (sebehodnocení, inspekce, mapování poskytovaných služeb).
- 6.2 Jsou zavedená pravidla pro systémy monitoringu efektivity podpory vzdělávání a učení.
- 6.3 Jsou zavedená pravidla monitoringu stupně participace (celkový počet zapsaných studentů, počet studentů, kteří dokončili či nedokončili studium, míra exkluze) u různých skupin žáků/studentů.

Indikátory pro oblast participace

Indikátory pro předpoklad 1:

Politika přijímání žáků/studentů podporuje jejich přístup do škol hlavního vzdělávacího proudu:

- 1.1 Jsou stanovena pravidla, na základě kterých školy poskytují příležitost ke vzdělávání všem žákům/studentům bez ohledu na prostředí, ze kterého pocházejí, či na jejich schopnosti učení.
- 1.2 Jsou zavedená pravidla pro přizpůsobení dopravy.
- 1.3 Jsou zavedená pravidla pro stavbu bezbariérových budov, vybavení, infrastruktury.

- 1.4 Jsou zavedená pravidla pro zajištění technických pomůcek odpovídajících individuálním potřebám všech žáků/studentů.
- 1.5 Jsou zohledňovány názory žáků/studentů na jejich vzdělávací prostředí.
- 1.6 Na různých úrovních systému se sledují a zaznamenávají počty a procentuální zastoupení žáků/studentů se SVP ve třídách hlavního vzdělávacího proudu, v samostatných třídách nebo skupinách škol hlavního vzdělávacího proudu, v oddělených vzdělávacích institucích, počty a procentní zastoupení žáků vyloučených ze systému vzdělávání.
- 1.7 Na různých úrovních systému se zaznamenávají a sledují počty a procentuální zastoupení žáků/studentů se SVP, kteří se vzdělávají v rámci systému zdravotní či sociální péče (děti v ústavech), v systému justice pro mládež či počty dětí v domácí péči.

Indikátory pro předpoklad 2:

Existující státní kurikulární směrnice, plně usnadňují inkluzi všech žáků/studentů:

- 2.1 Jsou zavedená pravidla pro pružné úpravy kurikula k zajištění individuálních vzdělávacích potřeb žáků.
- 2.2 Jsou zavedená pravidla formulace vzdělávacích programů, které odrážejí skutečné praktické potřeby žáků/studentů, nikoli jen akademické znalosti.

Indikátory pro předpoklad 3:

Pokud existuje, řídí se státní systém testování principy inkluzivního hodnocení a nevytváří bariéru účasti žáků/studentů v procesu hodnocení či učení:

- 3.1 Jsou zavedená pravidla, která zajistí hodnocení široké škály výsledků učení.
- 3.2 Jsou zavedená pravidla hodnocení, které podpoří dosahované výsledky vzdělávání a pokrok u všech žáků/studentů.
- 3.3 Jsou zavedená pravidla pro použití širokého spektra hodnocení, aby všichni žáci/studenti mohli projevit své dovednosti.

3.4 Jsou zavedená pravidla pro možnost potřebné úpravy a přizpůsobení testovacích metod a nástrojů.

Indikátory pro předpoklad 4:

Systém identifikace vzdělávacích potřeb a hodnocení plně podporuje inkluzi:

- 4.1 Postupy jsou nediskriminující a zakládají se na osvědčených přístupech.
- 4.2 Úvodní identifikace potřeb žáků/studentů se provádí z hlediska holistického přístupu primárně založeného na potřebách, které se vztahuje nejen k výuce a učení, nýbrž i k vytvoření IVP a postupům kontroly.
- 4.3 Jsou zavedená pravidla pro zaměření systému identifikace potřeb na vzdělávací zkušenost každého žáka/studenta.

Indikátory v oblasti financování

Indikátory pro předpoklad 1:

Koncepce financování plně podporuje inkluzivní vzdělávání:

- 1.1 Školám jsou přidělovány finanční prostředky ve výši, která jim umožní reagovat na potřeby všech žáků/studentů za minimálního využití dodatečného financování specifických potřeb.
- 1.2 Odpovídající financování nutné pro všeobecný přístup všech žáků/studentů k inkluzivnímu vzdělávání poskytují vlády, financování tak není závislé na dobrovolnických/dobročinných organizacích.
- 1.3 Financování podporuje poskytování inkluzivního vzdělávání všem žákům/studentům na základě jejich potřeb, schopností, silných stránek a zájmů.
- 1.4 Zavedená pravidla pro kritéria nároku na dodatečné financování na různých úrovních, které začíná na úrovni systémů (místních/školy) a teprve pak se odehrává na úrovni potřeb jednotlivého žáka/studenta (aby se předešlo neúčelného nálepkování).

Indikátory pro předpoklad 2:

Koncepce financování je zcela založena na vzdělávacích potřebách:

- 2.1 Koncepce je (primárně) založena na zjištění potřeb nikoliv na kategorizaci/označení obtíží žáka/studenta.
- 2.2 Vzdělávací systém se přizpůsobuje potřebám žáka/studenta, nikoli naopak.
- 2.3 V příslušných právních předpisech je zřetelně zakotvena definice „vzdělávacích potřeb“.
- 2.4 Řeší se otázka mezirezortní spolupráce.
- 2.5 Pro včasnou identifikaci SVP a včasnou/ranou intervenci jsou v případě zjištění SVP u žáka/studenta k dispozici odpovídající finanční prostředky, (označení „včasná/raná“ se zde vztahuje k věku žáka/studenta a/nebo k časným příznakům obtíží v učení v kterémkoli věku žáka/studenta).
- 2.6 Rodiče a příslušný žák/student mají značný vliv na identifikaci/popis potřeb a příslušných potřebných opatření.
- 2.7 Pro zjištění potřeb a jejich uspokojování v různých obdobích života (od předškolní výchovy, základní školy až po střední školu a univerzitu), jakož i k podpoře přechodu z jedné úrovně na další jsou přidělovány příslušné finanční prostředky.
- 2.8 Podporuje se dostupnost a účinné využití asistenčních technologií včetně nových a vyvíjených za účelem uspokojení zjištěných potřeb žáků/studentů a k podpoře jejich samostatnosti/nezávislosti.
- 2.9 Žákům/studentům se SVP se dostává rovného zacházení, včetně rovnosti z hlediska pohlaví, věku, etnicity, vyznání, postižení, socio-ekonomického statutu a místa bydliště.

Indikátory pro předpoklad 3:

Koncepce financování podporuje flexibilní, efektivní a účinné uspokojování potřeb žáků/studentů:

- 3.1 Pravidla a postupy související s přidělováním finančních prostředků jsou snadno srozumitelná pro odbornou veřejnost, rodiče a širokou veřejnost/občany.
- 3.2 Zdroje lze pružně spravovat na místní a školní úrovni (při zajištění dostatečného centralizovaného dohledu a koordinace, aby se předešlo jejich zbytečnému zdvojování).

- 3.3 Pro včasnou identifikaci a prevenci jsou přidělovány prostředky v okamžiku jejich potřeby.
- 3.4 Jsou stanovena pravidla optimálního řešení v každé oblasti z hlediska efektivity, finanční úspornosti, kompetencí, kvality atd.

Indikátory pro předpoklad 4:

Koncepce financování podporuje dostupnost souvisejících služeb a potřebnou mezirezortní spolupráci:

- 4.1 K dispozici jsou dobře rozvinuté podpůrné služby disponující adekvátní úrovní odbornosti pro oblast inkluzivního vzdělávání.
- 4.2 Existuje účinná a efektivní spolupráce mezi institucemi (vládou, ministerstvy úřady, školami, zdravotnictvím a sociálními službami).
- 4.3 Odborníci (psychologové, lékaři, učitelé, sociální pracovníci a řídicí pracovníci spolupracují bez ohledu, zda jsou, nebo nejsou odborníky v oblasti SVP.
- 4.4 Pro financování aktivit k vytváření potřebných kontaktů/sítí mezi odborníky jsou poskytovány přiměřené prostředky.

8. PROCEDURÁLNÍ SOUVISLOST S TEMATICKÝMI PROJEKTY AGENTURY

Kapitola 7 popisuje oblasti, předpoklady a indikátory vzdělávání i spojitost se specifickými indikátory. Vysvětlení, jak tento přístup koresponduje s postupy používanými v tematicky souvisejících projektech, které obvykle poskytují doporučení pro určitou tematickou oblast, podtrhuje pozitiva zvoleného přístupu.

Prvním krokem tematických projektů Agentury je vždy identifikace oblasti vzdělávání, které je třeba věnovat další pozornost. K tomu využívá Agentura dvou postupů. První z nich je, že se vždy berou v úvahu postupy, které mají za cíl vyřešit aktuální potřeby členských zemí Agentury, které nelze předvídat ani plánovat. Druhý spočívá ve shromáždění informací od členských zemí Agentury o současných, vznikajících a budoucích potřebách, které je třeba zkoumat. Tyto potřeby jsou vybírány s ohledem na národní priority speciálního vzdělávání i na evropské priority vzdělávání určené Radou ministrů školství. Tyto potřeby jsou spojeny v tematických projektech Agentury.

Druhým krokem tematických projektů je (kromě přehledu relevantní mezinárodní odborné literatury v dané oblasti) shromáždění empirická data od odborníků z různých zemí Evropy. Pro tuto činnost jsou voleny různé metody (včetně případových studií a návštěv v terénu).

Třetí krok zahrnuje proces induktivního usuzování a generalizace založených na jednotlivých případech. Tyto generalizace jsou formulovány do podoby doporučení. Ta uvádějí kroky pro dosažení příznivých podmínek inkluzivního vzdělávání v dané vybrané oblasti.

Doporučení lze snadno přeformulovat do podoby předpokladů, pokud se přesune pozornost od požadovaných kroků k výsledkům těchto kroků, jakožto příznivým podmínkám inkluzivního vzdělávání.

Schéma 6 níže zobrazuje různé kroky v tematických projektech Agentury.

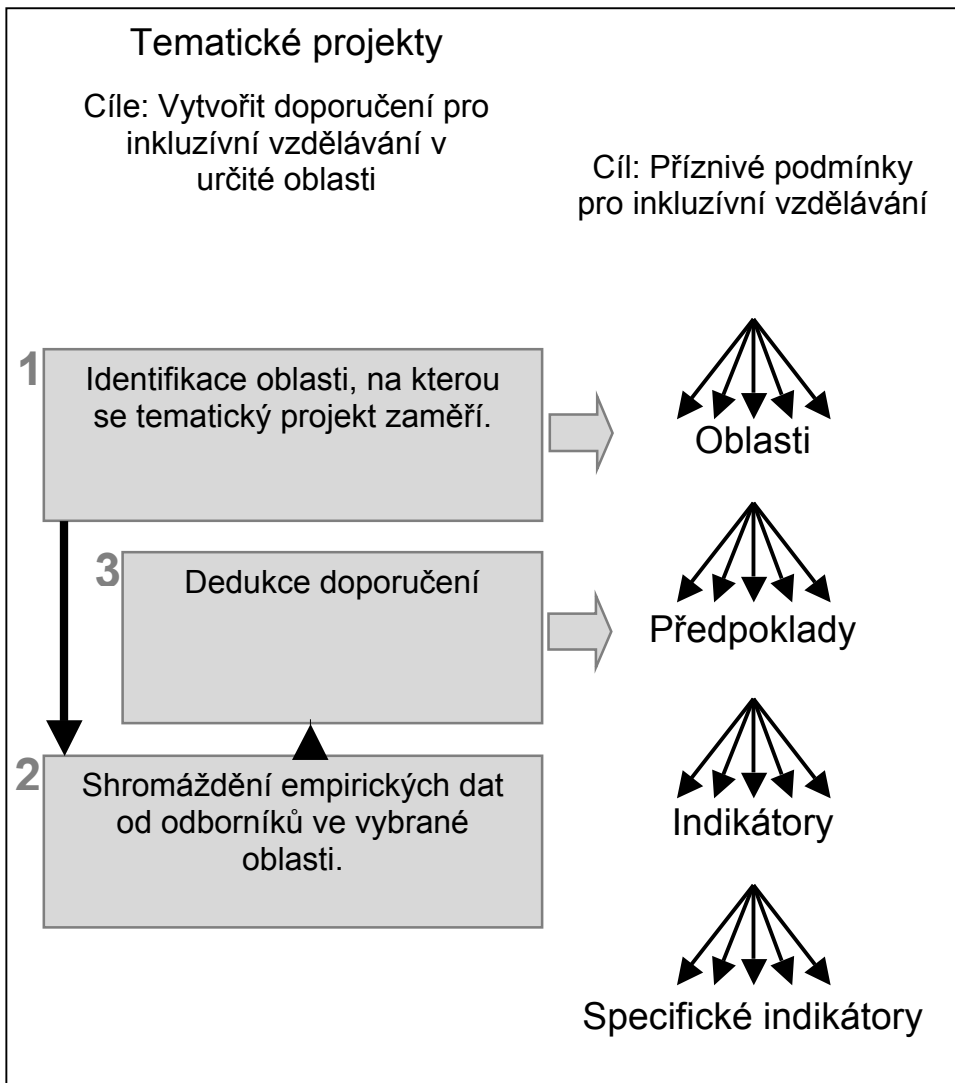

Schéma 6: Procedurální spojitost s tematickými projekty

9. DALŠÍ KROKY

Cílem projektu bylo vytvořit soubor indikátorů na národní úrovni (zároveň však využitelný pro úroveň evropskou), který by umožnil v každé zemi získat přehled o podmínkách, které buď podporují či brzdí rozvoj inkluzivního vzdělávání ve školách. Poskytl též výchozí rámec a metodiku, která napomůže státům vyvinout indikátory na národní úrovni v oblastech, které považují za relevantní. Následující úvahy mají za cíl poskytnout návrh operacionalizace indikátorů prostřednictvím vytvořením specifických indikátorů, a tak umožnit jejich využití pro monitoring a srovnávání mezi státy.

Analýza obecných předpokladů ve třech vybraných oblastech

Ukazuje se, že by mohlo být možné identifikovat ve zmíněných třech oblastech obecné předpoklady a vyvinout indikátory pro každou z nich. Například předpoklad jako je „soulad s mezinárodními standardy inkluzivního vzdělávání“ lze převést na jednotlivé indikátory v oblasti legislativy, participace a financování. Takový přístup by mohl vést k vytvoření koherentnějšího a komplexnějšího souboru indikátorů, který by bylo možné využít ke „generování“ indikátorů tam, kde má jejich současný výčet mezery.

Výběr užšího souboru indikátorů

Užší soubor indikátorů poskytne zemím nástroj ke srovnání jejich dosažených výsledků s jinými zeměmi. Tento užší soubor indikátorů by měl být vybrán odpovědnými činiteli (tedy členy sboru reprezentantů Agentury) podle přisuzované relevance vzájemného srovnávání na evropské úrovni. Návazný projekt by pak mohl vycházet z tohoto užšího souboru indikátorů a vyvinout indikátory specifické, které by umožnily jejich měření.

Definice specifických indikátorů

Cílem tohoto kroku je, aby každý specifický indikátor poskytl důkaz existence určité podmínky, případně důkaz o dosažení/nedosažení určitých výsledků.. Tyto specifické indikátory by pracovníkům v rozhodovací pozici umožnilo zhodnotit pokrok v dosažení zamýšlených výstupů, výsledků, cílů a záměrů koncepcí či programů (monitoring). Indikátory, jak je popsáno v kapitole 7, mohou zahrnovat jak specifikaci kvantifikovatelných cílů, tak měřítko kvality. Kvalitativní i kvantitativní aspekty poskytují užitečné informace a jsou

nezbytné pro poskytnutí vyváženého a smysluplného obrazu o pohybu směrem k dosažení cílů a záměrů. Všechny specifické indikátory by však s ohledem na cílovou skupinu měly mimo jiné též poskytovat jednoduchou informaci, která je sdělná a snadno ji pochopí jak poskytovatel, tak uživatel informace. Specifické indikátory tak mohou být jedním (z mnoha) faktorů, které mohou být využity v rozhodování o směřování koncepce a priorit.

Jak popisuje kapitola 7, specifické indikátory operacionalizují příslušný indikátor. Za tímto účelem pak specifické indikátory mohou být vytvářeny podle jedné nebo více následujících cest:

- Specifický indikátor kvantifikuje určitý aspekt příslušného indikátoru;
- Specifický indikátor udává, zda určitý aspekt indikátoru je nebo není přítomen (funguje jako kontrola);
- Specifický indikátor blíže určuje sledovatelný rozsah znaku kvality indikátoru (úroveň kvality);
- Specifický indikátor podrobně popisuje, do jaké míry je nebo není zavedená koncepce v souladu s právními předpisy či dohodami (úroveň koherence);
- Specifický indikátor hodnotí, do jaké míry systém zajišťuje, splnění kvalitativní podmínky (vyjádřené indikátorem) (úroveň pokrytí).

Každý specifický indikátor by měl mít svou krátkou, avšak jednoznačně formulovanou definici a zdůvodnění.

Vytvoření vhodné škály pro specifické indikátory

V následujícím kroku je třeba vyvinout pro každý specifický indikátor vhodnou škálu. V případě kvalitativních specifických indikátorů se může eventuální podoba škály pohybovat od bipolárního typu („např. existuje/neexistuje“) k škálám pořadovým s vhodným počtem hodnot, z nichž každá je jasně rozpoznatelná a od ostatních odlišitelná (např. „v souladu/drobné nesoulady/zásadní nesoulady/zcela v nesouladu“). Kvantitativní specifické indikátory je třeba vyjadřovat jako poměr (tzn. 1 ze 4).

Je třeba vypracovat metody kalkulace pro kvantitativní specifické indikátory a definovat zdroje a kvalitu dat. Pro omezení subjektivnosti škál je třeba u kvalitativních specifických indikátorů poskytnout návod s podrobným popisem, pro kterou situaci vybrat tu kterou hodnotu a kterou úroveň zvolit v případě pochybností či dvojznačností.

Určení skupiny hodnotitelů

Subjektivní názor hodnotitele může zejména v případě měřítek kvality ovlivnit výběr škálové hodnoty. Například pokud má specifický indikátor měřit úroveň účasti rodičů na rozhodovacím procesů, může se názor rodičů a odborníků lišit. Proto by se v dalším kroku mělo zkoumat, které skupiny by se měly zapojit, aby výsledky vyhodnocování poskytly realistický obraz příslušného aspektu sledované koncepce.

Zvyšování shody mezi hodnotiteli

Jelikož je primárním účelem specifických indikátorů sloužit jako nástroj pro jednotlivé země, měl by být soubor indikátorů sestaven s ohledem na jeho užití v procesu sebehodnocení. Subjektivita škály hodnocení (viz předchozí bod) a nedostatečná shoda mezi hodnotiteli vytvářejí potenciální rizika subjektivity hodnocení, a to zejména v těch případech, kdy neutrální hodnocení neposkytuje jediný hodnotící orgán. Aby měření byla srovnatelná napříč zeměmi, musí být zcela nezávislá na osobách, které je provádějí (tedy na hodnotitelích). Pojem shoda mezi hodnotiteli, označovaná též jako spolehlivost hodnotitelů (*inter-rater agreement*, *inter-rater reliability*), či konkordance, označuje míru shody různých hodnotitelů ve věci téhož posuzovaného objektu. Čím vyšší je shoda mezi hodnotiteli, tím lepší je homogenita či konsensus hodnocení poskytnutého různými posuzovateli. Každý nástroj hodnocení by samozřejmě měl vykazovat dostatečnou míru této charakteristiky. Pokud se různí hodnotitelé dostatečně neshodnou, je třeba podniknout opatření pro zvýšení úrovně této shody, například přepracováním škály či zlepšením proškolením hodnotitelů.

Agregace, disagregace a interpretace dat

U některých specifických indikátorů by mohlo být třeba popsat, jak by měla probíhat agregace dat od lokální, přes regionální po národní úroveň a jak by se v tomto procesu mělo zacházet s hodnotami škály kvality. Pro každý specifický indikátor by se zároveň mělo diskutovat a rozhodnout o faktorech, podle kterých by se měla provádět disagregace dat na národní úrovni. Některé specifické indikátory lze disagregovat například podle úrovně vzdělávání, podle řídicí úrovně (např. místní, regionální, národní), podle pohlaví či věku, geografické polohy či typu instituce.

Konečně je třeba popsat, jak by měly být výsledky každého specifického indikátoru interpretovány. Propojení těchto pokynů s interpretací definice každého specifického indikátoru vyloučí nebo alespoň minimalizuje možné riziko chybné interpretace výsledků, zejména v případě, kdy souboru indikátorů využívají laikové.

Formální stránka procesu

Jako poslední krok je třeba řešit otázku základních postupů organizace sběru dat, jejich interpretace a zpětné vazby na evropské i národní úrovni. Je třeba určit období, ve kterých se data budou shromažďovat. Musí se jmenovat a vyškolit osoby zodpovědné za sběr dat. Je třeba schválit a ustanovit postupy podávání zpráv o výsledcích na evropské úrovni.

Následné aktivity

Kvůli omezeným finančním zdrojům již v kontextu tohoto projektu došlo k jistým omezením. Jak popisuje kapitola 7, byly ze seznamu oblastí inkluzivního vzdělávání pro podrobné zkoumání vybrány tři. V budoucnu však bude též třeba zkoumat oblasti další. Při vývoji budoucích indikátorů se bude třeba věnovat všem těmto oblastem, jinak by soubor indikátorů nebyl kompletní (tj. nepokrýval by inkluzivní vzdělávání v celé jeho šíři). Není s podivem, že seznam oblastí zahrnuje témata, kterým Agentura věnovala nebo věnuje pozornost ve svých aktuálně či v minulosti řešených projektech. Výstupy (např. doporučení) vzešlé z projektové činnosti by mohly představovat dobrý základ pro vývoj indikátorů v příslušné specifické oblasti (vysvětlení, jak doporučení korespondují s metodou přijatou v této zprávě, viz. kapitola 8). Tento seznam může být též seznamem témat, kterým je třeba se v budoucnu věnovat v rámci projektů, seminářů, konferencí, či dalších akcí na národní, i evropské úrovni.

LITERATURA

Booth, T., Ainscow, M. 2002. *Index of Inclusion: developing learning and participation in schools*, Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education (CSIE)

Evropská agentura pro rozvoj speciálního vzdělávání (ed.) 2007. *Lisabonská deklarace*, Dostupné online: <http://www.european-agency.org/publications/flyers/lisbon-declaration-young-people2019s-views-on-inclusive-education> (Poslední přístup: 7. 7. 2009)

Evropská komise, Generální ředitelství pro vzdělávání a kulturu (ed.) 2002. *Education and training in Europe: diverse systems, shared goals for 2010; The work programme on the future objectives of education and training systems*, Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities

Evropská rada 2000. Evropská rada v Lisabonu 23. a 24. března 2000, Presidency Conclusions, Dostupné online: http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (Poslední přístup: 9. 7. 2009)

Hollenweger, J., Haskell, S. (eds.) 2002. *Quality Indicators in Special Needs Education: an International Perspective*, Lucerne: Edition SZH/SPC

Meijer, C.J.W. (ed.) 2003. *Special Needs Education across Europe in 2003: trends in provision in 18 European countries*, Middelbart: European Agency for Development in Special Needs Education

Peacey, N. 2006. *Reflections on the Seminar*, Vienna: European Agency for Development in Special Needs Education (Prezentace na schůzi projektu Hodnocení, 20. 5. 2006)

Peters, S., Johnstone, C. and Ferguson, P. 2005. *A Disability Rights in Education Model for evaluating inclusive education*, (Michigan State University, East Lansing, MI, USA), London: Taylor & Francis

Soriano, V., Kyriazopoulou, M., Weber, H., Grünberger, A. (eds.) 2008. *Young Voices: Meeting Diversity in Education*, Odense: European Agency for Development in Special Needs Education

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO) 1994. *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education*, Paris: UNESCO

Watkins, A. (ed.) 2007. Hodnocení v inkluzivních podmínkách
Klíčové aspekty pro politiku a praxi, Odense: Evropská agentura pro
rozvoj speciálního vzdělávání

SLOVNÍK UŽITÝCH POJMŮ

Agregace dat – proces, během kterého jsou shromažďovány informace a vyjádřeny v souhrnné podobě pro účely např. statistické analýzy.

Disagregace – rozdělení či rozložení dat na složky (opak agregace).

Hodnotitel – osoba provádějící hodnocení.

Indikátor – indikátor je definován jako parametr či hodnota odvozená z parametru, jejich účelem je poskytnout informaci o stavu určitého jevu.

Konzistence/úroveň konzistentnosti – stupeň jednoty, standardizace a nepřítomnosti rozporů mezi součástmi systému nebo komponenty.

Měřitelný – vyjádřitelný v číslech.

Monitorování – sledování a pořizování záznamu o určité věci.

Shoda mezi hodnotiteli – úroveň, do jaké se hodnotitelé shodují. Udává, jak se jimi provedená hodnocení shodují.

Operacionalizace – proces či sled kroků pro dosažení výsledku.

Indikátor operacionalizace – indikátor, který byl definován tak, aby bylo možné ho měřit.

Senzor – součást nástroje pro měření, která přímo reaguje na změny okolní situace.

SEZNAM ZÚČASTNĚNÝCH EXPERTŮ

BELGIE (Francouzsky hovořící komunita)	Patrick Beaufort	pbeaufort@ecl.be
	Jean-Claude De Vreese	jeanclaude.devreese@skynet.be
BELGIE (Vlámsky hovořící homunita)	Elisabeth Deschauerová	elisabeth.deschauer@ugent.be
	Caroline Vanderkinderenová	caroline.vandekinderen@ugent.be
ČESKÁ REPUBLIKA	Věra Vojtová	vojtova@jumbo.ped.muni.cz
DÁNSKO	Hans Henrik Knoop	knoop@dpu.dk
ESTONSKO	Inga Kukková	Inga.kukk@hm.ee
FRANCE	José Seknadjé	jose.seknadje@inshea.fr
HOLANDSKO	Berthold van Leeuwen	B.vanLeeuwen@slo.nl
ICELAND	Anna Kristin Sigurðardóttir	annakristin@khi.is
IRSKO	Michael Travers	michael_travers@education.gov.ie
ITÁLIE	Serenella Besiová	s.besio@univda.it
KYPR	Kalomira Ioannouová (členka poradní skupiny)	kioannou@moec.gov.cy
	Anastasia Hadjiyannakouová	hadjanas@cytanet.com.cy
LITVA	Guntra Kaufmaneová	guntra.kaufmane@vsic.gov.lv
LOTYŠSKO	Laima Paurienéová	laima.pauriene@spc.smm.lt
MAĎARSKO	Zsuzsa Hámori- Váczyová (členka poradní skupiny)	zsuzsa.vaczy@om.hu

	Zsuzsa Várnaiová	varnaizsuzsa@level.datanet.hu
MALTA	Mario Testa	mario.testa@gov.mt
NĚMECKO	Anette Hausotterová	anette.hausotter@iqsh.de
	Matthias V. Saldern	vsaldern@uni-lueneburg.de
NORSKO	Anders Øystein Gimse (člen poradní skupiny)	Anders.Oystein.Gimse@utdanning sdirektoratet.no
	Svein Nergaard	svein.nergaard@statped.no
PORTUGALSKO	Filomena Pereiraová	filomena.pereira@dgidc.min-edu.pt
RAKOUSKO	Karl Hauer	karl.hauer@ooe.gv.at
ŘECKO	Maria Michaelidouová	smi@acm.org
ŠPANĚLSKO	Marta Sandoval Menaová	marta.sandoval@uam.es
ŠVÉDSKO	Agneta Gustafssonová	agneta.gustafsson@spsm.se
	Ingemar Emanuelsson	ingemar.emmanuelsson@telia.com
ŠVÝCARSKO	Judith Hollenwegerová (členka poradní skupiny)	judith.hollenweger@phzh.ch
VELKÁ BRITÁNIE (Anglie)	Brahm Norwich	B.Norwich@exeter.ac.uk
VELKÁ BRITÁNIE (Skotsko)	Martyn Rouse	m.rouse@abdn.ac.uk

Tvorba souboru indikátorů – pro inkluzivní vzdělávání v Evropě představuje hlavní závěry projektu Agentury, kterého se zúčastnilo 23 evropských zemí.

Cílem projektu bylo vyvinout metodiku, jejímž výsledkem by byl soubor indikátorů vhodných pro sledování vývoje na národní úrovni, který by však bylo možné použít i pro úroveň evropskou. Takovýto soubor indikátorů vyžaduje zřetelné zaměření na koncepční podmínky, které mohou podpořit či brzdit rozvoj inkluzivního vzdělávání ve školách. Na vytváření indikátorů v konkrétních oblastech koncepce pracovalo již několik evropských a mezinárodních institucí a tento projekt při vývoji indikátorů v oblasti inkluzivního vzdělávání využíval jejich zkušeností.

Projekt přinesl dva hlavní výstupy:

- Předně vývoj a implementaci přístupu zdola nahoru k určení relevantních indikátorů. Na tomto přístupu se shodli experti projektu;
- Za druhé specifikace základního souboru indikátorů ve třech klíčových oblastech – legislativě, participaci a financování.

Celkovým účelem projektu bylo vyvinout vhodné indikátory, které podpoří konstruktivní srovnávání a vzájemné poučení ze správných (tj. efektivních a úspěšných) přístupů k inkluzivnímu vzdělávání.

Tato zpráva popisuje rámec, zdůvodnění, cíle a záměry projektu, i metodiku, která byla k vytváření souboru indikátorů pro sledování vývoje v inkluzivním vzdělávání použita.

